

РОЛЬ ІНКЛЮЗИВНО-РЕСУРСНИХ ЦЕНТРІВ В РЕАЛІЗАЦІЇ КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИТКОВОЇ СКЛАДОВОЇ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

Захарова Лада Германівна,
психолог, викладач,

*Навчально-науковий центр соціально-психологічної
підтримки, професійного розвитку та сприяння
працевлаштуванню,*

*Чорноморський національний університету
імені Петра Могили,
м. Миколаїв,*

E-mail: ladazaharova2@gmail.com

Система інклюзивно-ресурсних центрів прийшла на заміну роботі психолого-медико-педагогічних комісій, основним призначенням яких була діагностика особливостей розвитку дітей та готовності їх до шкільного навчання. Такий підхід був досить обмеженим і не дозволяв створити освітню траєкторію дитини з особливими освітніми потребами (ООП). Батьки сприймали висновки ПМПК як вирок для дитини, тавро на ній, яке не допомагає, а навпаки ускладнює знаходження дитини в освітній установі.

З впровадженням інклюзивної освіти у дітей з ООП з'явилась можливість отримати не тільки навчальні послуги (психолого-педагогічний супровід), адаптовані до потреб конкретної дитини, але й відповідні корекційно-розвиткові послуги на постійній основі. Його потребує переважна більшість дітей на інклюзивній формі навчання. Але при організації корекційно-розвиткових занять для дітей з ООП в навчальному закладі виникає багато «підводних каменів»: в школі/садочку не вистачає фахівців, які можуть це робити внаслідок обмеженої кількості годин; форми позакласної діяльності, які передбачені для учнів/вихованців у закладі освіти не можуть задовільнити потреби дитини з ООП; фахівцям не вистачає досвіду та спеціальної освіти для ефективної роботи з такими дітьми; кількості дітей, які перебувають на інклюзивному навчанні, в конкретному закладі освіти недостатньо, щоб залучати додаткових спеціалістів.

Проблема загострюється, якщо корекційно-розвиткових занять потребує дитина, що проживає у невеликих містечках або селах. В цій ситуації роль інклюзивно-ресурсних центрів (ІРЦ) стає дуже важливою. За положенням ІРЦ створюються місцевими громадами виходячи з розрахунку - один інклюзивно-ресурсний центр не більш як на 7 тис. дітей, які проживають на території об'єднаної територіальної громади (району), та не більш як на 12 тис. дітей, які проживають у місті (районі міста) [1]. В Миколаївській області протягом останніх трьох років було створено та обладнано більше 20 інклюзивно-ресурсних центрів. Таким чином можливість отримати комплексну оцінку та корекційно-розвиткові послуги поряд з місцем проживання стають доступні всім дітям з особливими освітніми потребами в Миколаївській області.

Під час роботи комісій для діагностики психолого-педагогічних потреб дитини батьки мали їхати до обласного центру або найближчого великого міста, навантаження на ПМПК було дуже великим, що негативно відбивалось на якості такої діагностики. Батьки не вважали за потрібне проводити таку діагностику, не розуміли її важливості, що йшло не на користь дитині. Здійснення оцінки і раніше, і тепер не є обов'язковим для батьків, а складність отримання цієї послуги не сприяла їх бажанню зробити таку оцінку. Діти приходили до закладів освіти, починали вчитись, природньо, мали труднощі, яким заклади освіти зарадити не могли. Отже, втрачався час, засобів допомоги таким дітям в школах/садочках було недостатньо, підстав для організації для них інклюзивного навчання не було, батьки, не обізнані з ризиками неналежних методів навчання, втрачали час (а іноді

чинили опір). Таким чином, на наш погляд, порушувалось право дітей з особливими освітніми потребами на отримання якісних освітніх послуг [2].

Створення достатньої кількості інклюзивно-ресурсних центрів, особливо поряд з безпосереднім місцем проживання та навчання дітей, дозволило змінити цю ситуацію на краще. Підставою для такого висновку є мета і завдання діяльності інклюзивно-ресурсних центрів як складової інклюзивної освіти [3].

Провідним завданням ІРЦ є визначення потреби дитини у психолого-педагогічному супроводі (і доцільності інклюзивного навчання) та корекційно-розвиткових послугах (які саме і в якій кількості). Зазвичай батьки приводять з цією метою свою дитину в ІРЦ в межах своєї громади і навчального закладу, який будуть відвідувати. Таким чином, фахівці ІРЦ знайомляться з дитиною, її можливостями, потребами та перспективами корекційного впливу. Результати комплексної оцінки дають можливість визначити провідні напрямки роботи з дитиною, виходячи як з її проблемних зон, так і сильних сторін. Ретельно та професійно проведена діагностика та чіткі висновки і рекомендації стають основою індивідуальної програми розвитку (ІПР), яку складає і над якою працює далі команда фахівців закладу освіти, куди йде дитина на інклюзивне навчання, робить програму ефективною та дієвою. Професійна підготовка та перепідготовка спеціалістів ІРЦ передбачає володіння спеціальними методиками оцінки психологічного, фізичного, мовленнєвого розвитку дитини, які дозволяють оцінювати в тому числі рівень можливостей дітей з особливостями розвитку (немовленнєвими, із різними формами затримки психічного розвитку, порушеннями фізичного розвитку тощо). Працівники звичайних шкіл або садочків, по-перше, можуть бути не знайомі з такими методиками і не зобов'язані ними володіти, по-друге, не мають постійної практики їх використання, що істотно впливає на якість результатів оцінки та висновків. Отже, вже на етапі діагностики ІРЦ допомагають обрати дитині найкращу освітню стратегію.

Наступним важливим завданням є співпраця спеціалістів ІРЦ з самими навчальними закладами. Інклюзивно-ресурсні центри підтримують зв'язок з навчальними закладами, які знаходяться на території громади, знаються на тому, які умови в них є. Це дозволяє орієнтувати батьків у виборі найбільш відповідного навчального закладу. Наприклад, якщо на території району (міста) є школи з певними спеціальними умовами, вимогами або програмами, фахівці ІРЦ можуть порадити батькам, які саме з них найбільше підходять дитині. Також можуть поставити до відома адміністрації навчальних закладів про те, яких особливих умов потребує дитина, і у адміністрації є час підготувати ресурси (людські, матеріальні, методичні) для її навчання. Вже є приклади, коли адміністрації шкіл не просто беруть до уваги висновки комплексної оцінки, яку проводять ІРЦ, а звертаються до них за консультаціями і щодо складання ІПР, і щодо конкретних шляхів її реалізації. Така співпраця свідчить не про недостатню компетентність закладів освіти, а про технологізацію процесу інклюзивної освіти, налагодження дійсно командного підходу.

Методичний супровід та підвищення кваліфікації фахівців інклюзивно-ресурсних центрів здійснюють організаційно-ресурсні центри обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти. Їх завдання – посилити теоретичну та практичну підготовку у сфері роботи з дітьми з особливими потребами. Таким чином підвищується обізнаність працівників ІРЦ у вузьких темах щодо дітей з особливими потребами (наприклад, прояви РАС, СДУГ та інших нозологій, засоби роботи з такими дітьми, специфіка донесення до них інформації, зняття напруги, особливості сприймання та поведінки). На відміну від них, психологи і педагоги закладів освіти можуть бути менш обізнаними в таких питаннях – діти з особливими потребами складають дуже малий відсоток від всіх здобувачів освіти.

Як бачимо, на місцях, особливо в невеличких містах та сільській місцевості з'являється осередок, де і педагоги, і батьки можуть отримати інформаційну і методичну підтримку, відповіді на вузькоспеціалізовані питання, які обов'язково виникають при навчанні та вихованні дітей з особливими освітніми потребами. Батьки, які своєчасно отримують

професійну консультацію щодо реального стану та подальших перспектив у розвитку дітей, стають більш вмотивованими та відповідальними у дотриманні освітньої траєкторії та досягненні завдань індивідуальної програми розвитку, активні у співпраці з навчальними закладами. Педагоги знають, де отримати інформацію, і більш впевнено будують стосунки з дитиною та підбирають навчальні методи у кожному конкретному випадку. В результаті зменшується опір інклюзивній освіті і з боку батьків, і з боку педагогів та адміністрацій закладів освіти.

До основних завдань діяльності, яку здійснюють інклюзивно-ресурсні центри відноситься проведення на постійній основі корекційно-розвиткових занять. Загальновідомо, що діти з особливостями (затримкою) психофізичного розвитку та/або мовлення, потребують корекційно-розвиткового супроводу на постійній довготривалій основі. І якщо у великих містах його можна забезпечити, хоч і за гроші, то, чим далі від великих міст, тим складніше такий супровід отримати. Якщо брати до уваги, що організація корекційно-розвиткових занять може потребувати значних грошових, часових ресурсів та просто наявності відповідних спеціалістів, то батьки або піклувальники просто цього не роблять, виправдовуючись браком грошей, часу, необхідності. Враховуючи безкоштовність надання та територіальну наближеність корекційно-розвиткових послуг, які надають інклюзивно-ресурсні центри, розташовані в межах територіальної громади, з'являється можливість забезпечити їх на безкоштовній основі тривалий час. При цьому освітня установа та ІРЦ мають можливість підтримувати зв'язок та узгоджувати свою діяльність в інтересах дитини. Така співпраця (ІРЦ, освітня установа, батьки) підвищують шанси дитини досягти найкращих можливих результатів розвитку та навчання.

Важливим аргументом щодо ролі та значення ІРЦ у забезпеченні прав дітей з ООП на навчання та розвиток є те, що в кожному ІРЦ за положенням має бути створено спеціально обладнане середовище, кадрове та методичне, яке дозволяє реалізовувати покладені на нього завдання. Тобто в ІРЦ мають бути спеціальні приміщення, обладнані діагностичним та корекційно-розвитковим приладдям, фахівці в обов'язковому порядку мають володіти знаннями, вміннями та навичками роботи з дітьми з різними освітніми потребами. В школах засновник має створити відповідне середовище, але при наявності приміщень, персоналу та фінансування. І досвід свідчить, що процес прилаштування простору освітніх установ до потреб дітей з різними освітніми потребами просувається дуже повільно. Найбільше уваги приділяється фізичному пристосуванню та доступності (чомусь дитина з особливими потребами або дитина з інвалідністю уявляється як дитина в інвалідному візку). Але ж це не все, що потрібно навіть дитині на візочку. Ресурсний та розвиваючий простір потрібний не менше, ніж фізична доступність. І саме в ІРЦ питання доступності вирішується комплексно.

Потенціал інклюзивно-ресурсних центрів у наданні якісних освітніх послуг для дітей з ООП яскраво проявився під час 2020/2021 років, коли в Україні постійно вводились, змінювались та поширювались карантинні вимоги у зв'язку з пандемією COVID-19. В Миколаївській області переважна більшість шкіл тимчасово або на постійній основі переходили на дистанційне навчання. Карантинні обмеження не дозволяли проводити на території школи не тільки навчальні, але й корекційні заняття. А ось в інклюзивно-ресурсних центрах такі заняття були дозволені. Діти з особливими освітніми потребами не тільки мали змогу працювати зі спеціалістами, але й більш-менш зберігали соціальні контакти, в яких були обмежені. Підтвердженням цьому стали результати дослідження «Рівний доступ до освітніх і розвиткових послуг в Україні в контексті поширення COVID-19», яке проводилось у всіх областях України. Дослідження проводили ГО «Соціальна синергія» та ГО «Батьки за раннє втручання» за підтримки МОН України та міжнародного фонду «Відродження». Метою проекту було визначення основних бар'єрів, що перешкоджають рівному доступу до освіти та розвиткових послуг для дітей дошкільного та шкільного віку в Україні в контексті карантинних обмежень, спричинених Covid-19, та мобілізації батьків та НУО щодо забезпечення цих послуг. В опитуванні приймали участь батьки (в тому числі батьки дітей з

інвалідністю), педагоги та керівники ЗЗСО, ЗДО, спеціалізованих закладів та фахівці і керівники ІРЦ. В інтерв'ю спеціалісти ІРЦ описували ті форми роботи, які вони впроваджували в період карантинних обмежень. По-перше, це були корекційно-розвиткові заняття для дітей з ООП (очні та дистанційні). По-друге, проводились он-лайн та оф-лайн консультації для батьків, на яких спеціалісти ІРЦ приділяли увагу питанням розвитку, навчання та способів підтримки дітей та самопідтримки в період карантину. По-третє, проводились консультації (за запитом) для педагогів інклюзивних класів, асистентів вчителів щодо особливостей побудови віддаленого навчання дітей з ООП. І ці відповіді підтверджувались в інтерв'ю батьків та вчителів.

До завдань, які покладені на інклюзивно-ресурсні центри, відносять також організацію інформаційно-просвітницької діяльності. Даний напрямок став активно розвиватися ІРЦ на території всієї країни саме під час карантину. Спеціалісти установ приймають участь у створенні та поширенні в соціальних мережах навчальних роликів, записів тематичних занять, розміщення корисної інформації. Скористатися цими відеоматеріалами можуть педагоги, батьки і, навіть, самі діти з ООП. І знову хотілось би наголосити, що всю цю діяльність здійснювали як спеціалісти ІРЦ м. Миколаєва (в обласному центрі їх 4), так і інших ІРЦ на території громад Миколаївської області: ІРЦ м. Баштанка, м. Вознесенськ, м. Первомайськ, м. Снігурівка. Особливо хотілось би відзначити роботу ІРЦ, які створені при селищних радах: Єланецький ІРЦ, Вітовський ІРЦ, Мішково-Погорілівський ІРЦ тощо. Сама географія їх розташування в невеликих громадах свідчить про те, що завдяки діяльності інклюзивно-ресурсних центрів діти в невеликих та віддалених від обласних центрів громадах можуть отримати своєчасну допомогу та доступ до реабілітаційних та корекційно-розвиткових послуг. Моніторинг інтернет-ресурсів свідчить про те, що більшість ІРЦ, створених в інших областях України проводять таку ж саму діяльність, створюють групи у мережах, де розміщують навчально-методичні матеріали, створюють ю-туб ролики на різні вузькоспеціалізовані теми (діти разом з батьками можуть виконувати вправи вдома), відповідають на запитання колег та батьків, активно взаємодіють між собою.

Є зовсім незвичні, на перший погляд, зустрічі та форми роботи, які тим не менш є реалізацією завдань, які поставлено перед інклюзивно-ресурсними центрами. Наприклад, Вознесенський ІРЦ проводив семінар для педагогів Вознесенського професійного коледжу. Педагогів цікавили питання роботи та навчання дітей з ООП (адже в коледжі навчаються студенти 14–18 років). Для них тема інклюзивної освіти дуже нова і специфіка професійного навчання потребує трохи інших підходів: розуміння вузькоспеціального навчального матеріалу, засвоєння практичних професійних навичок, дотримання техніки безпеки. Разом зі спеціалістами ІРЦ педагоги намагались побудувати стратегію професійної підготовки студентів з ООП. Адже отримання професії і в подальшому робочого місця та фінансової незалежності, можливості самостійного життя є чутливим питанням для людей з різними формами інвалідності.

Дуже важливою, але дещо незвичною діяльністю є гуртування батьківської спільноти навколо ІРЦ. Персонал ІРЦ м. Баштанка (Миколаївська область) об'єднує навколо себе батьків дітей з інвалідністю, дає їм майданчик для спілкування один з одним, що розширює досить обмежені соціальні контакти таких батьків, створює атмосферу підтримки. Керівник ІРЦ №1 міста Кропивницький сприяла створенню батьківської громадської організації, яка допомагає батькам дітей з інвалідністю захищати права своїх дітей, розповсюджувати інформацію щодо інклюзивної освіти та підтримувати одне одного. Також, за сприяння та участі керівництва та спеціалістів даного ІРЦ було організовано табір для дітей з інвалідністю, в якому вони мали змогу не тільки відпочити, але й отримати необхідні реабілітаційні та корекційно-розвиткові послуги. Умови карантину, з одного боку значно звузили можливості безпосередньої соціальної взаємодії, але змусили шукати нові форми діяльності.

Цікавою практикою та корисним досвідом є організація інклюзивно-ресурсними центрами на власній території свят для дітей з ООП; запрошення гуртків творчості та цікавих людей з метою проведення для відвідувачів ІРЦ творчих майстерень та майстер-класів. Як не сумно, інклюзія не завжди позитивно сприймається батьками нормотипових дітей та соціальним оточенням в громаді, виникають непоодинокі випадки принизливого, навіть ворожого ставлення до тих, хто відрізняється від «норми». І заходи, які організують люди зі спеціальною підготовкою, які знають як будувати взаємодію з дітьми з особливостями розвитку дозволяють створити безпечне середовище для соціальної та творчої взаємодії. Моніторинг соціальних мереж свідчить про розповсюдження такого досвіду, а отже його результативності в процесі розвитку інклюзивного середовища.

Роль ІРЦ у впровадженні інклюзії можна виводити на рівень прийняття рішень у межах громади. Це підтверджує досвід роботи Інклюзивно-ресурсного центру ТНПУ ім. В.Гнатюка, який не просто надає послуги для дітей з ООП, але й розвиває інклюзивний простір у ЗВО та приймає участь у створенні та реалізації концепції розвитку та впровадженні інклюзивного розвитку Тернопільської територіальної громади.

Всі види діяльності, наведені в доповіді, відносяться до кола завдань, які поставлено перед ІРЦ. Це і оцінка наявного стану дитини, і організація корекційно-розвиткової роботи, і взаємодія з закладами освіти щодо вибору освітньої траєкторії дитини з ООП, складання та виконання індивідуальних програм розвитку. Формування інформаційного простору та просвіта щодо особливостей дітей з ООП та методів їх навчання і виховання, які також є завданнями роботи ІРЦ, поступово займають належне місце в їх роботі і дійсно сприяють розвитку інклюзії в Україні.

Як бачимо, інклюзивно-ресурсні центри мають великий потенціал в розвитку інклюзивної освіти, надання якісних освітніх послуг дітям з ООП та впровадженні інклюзії у різних сферах життєдіяльності територіальних громад. Все залежить від бажання і самих ІРЦ, і керівників та жителів громад, на території яких функціонують інклюзивно-ресурсні центри.

Список використаних джерел:

1. Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр : Постанова КМУ від 12 лип. 2017 р. № 545. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/545-2017-%D0%BF#Text>
2. Результати досліджень щодо якості інклюзивної освіти та доступу дітей з особливими освітніми потребами до освітнього процесу. URL: https://mon.gov.ua/ua/news/predstavleno-rezultati-doslidzhen-shodo-yakosti-inklyuzivnoyi-osviti-ta-dostupu-ditej-z-osoblivimi-osvitnimi-potrebami-do-osvitnogo-procesu?fbclid=IwAR0YCEzaKQUL54ui6lRTBcnrqmEelzoCJYSxcR-UfCM_yTmP008dCeTGGZQ
3. Організаційно-методичні засади діяльності інклюзивно-ресурсних центрів : навчально-методичний посібник / за заг. ред. М. А. Порошенко. Київ, 2018. 252 с.